

Ptilophora plumigera nieuw voor de Nederlandse fauna (Lepidoptera: Notodontidae)

M. PRICK & G. SMEETS

PRICK, M. & G. SMEETS, 1995. *PTILOPHORA PLUMIGERA* NEW FOR THE DUTCH FAUNA (LEPIDOPTERA: NOTODONTIDAE). – *ENT. BER., AMST.* 55 (7): 119-120.

Abstract: *Ptilophora plumigera* is recorded for the first time from The Netherlands: several specimens were caught at light in Terziet in the southernmost part of the province of Limburg. Data on morphology, biology and distribution of the species are summarized and its possible establishment in The Netherlands is discussed.

M. Prick, Van Weerden Poelmanstraat 173, 6417 EM Heerlen.

G. Smeets, Jan van Puijenbroeckstraat 9, 6231 NB Méerssen.

Inleiding

Reeds enige jaren was ons uit Teuven (België) een populatie bekend van de in Nederland niet inheemse notodontide *Ptilophora plumigera* (Denis & Schiffmüller), op slechts honderd meter afstand van de Nederlandse grens. De soort is daar beslist geen zeldzaamheid: sinds 1985 zijn er enkele honderden waarnemingen bekend. De kans was dus groot, dat vroeg of laat ook exemplaren op Nederlands grondgebied gevonden zouden worden. In 1992 was dit het geval: op 21 november 1992 werden door de tweede auteur langs de rand van het Bovenste Bos bij Terziet, in het schijnsel van autolampen, 12 exemplaren van *P. plumigera* waargenomen. Op 2 december 1993 werd deze soort op dezelfde vindplaats wederom aangetroffen, ditmaal één mannetje, door de eerste auteur en zijn zoon.

Kenmerken

Ptilophora plumigera kan niet met enige andere soort worden verward. Bij het mannetje springen de zeer sterk gekamde sprieten onmiddellijk in het oog (fig. 1); die van het vrouwtje zijn daarentegen draadvormig (fig. 2). Kop, borststuk en abdomen zijn donker roodbruin behaard. De voorvleugels zijn lichter gekleurd, variërend van roodbruin tot geelbruin. De achtervleugels zijn eveneens licht van kleur. De vleugels zijn dun beschubd en daardoor enig-

zins transparant. Er lopen twee dwarslijnen over de voorvleugels. De buitenste, die lichter van kleur is en daardoor meer opvalt, is sterk gebogen en getand. Over de achtervleugels loopt een minder duidelijke dwarslijn.

Biologie en fenologie

Als voedselplanten van de rups worden vooral verschillende soorten esdoorn (*Acer* sp.) genoemd (Stamm, 1981; Rougeot & Viette, 1983; Koch, 1984), maar ook enkele andere loofboomsoorten als beuk (*Fagus* sp.) (Forster & Wohlfahrt, 1960), *Prunus spinosa* L. (Stamm, 1981), wilg (*Salix* sp.) en berk (*Betula* sp.) (Rougeot & Viette, 1983).

De vlinder zou voorkomen op droge en warme hellingen en in loofbossen en langs bosranden (Stamm, 1981; Koch, 1984).

De eieren worden afgezet tegen bladknoppen van de voedselplanten, volgens South (1972) bij voorkeur op lage esdoornstruiken (heggen). De eieren overwinteren en ontwikkelen zich in het voorjaar (Forster & Wohlfahrt, 1960). In mei komen de rupsjes uit, die in de zomermaanden volgroeid zijn. De rups is kaal, glad en groen van kleur. De verpoping geschiedt in een spinsel onder de grond. Vermeldenswaard is een succesvolle kweek, die met behulp van enkele gevangen wijfjes in 1985 werd opgezet.

Van de Notodontidae is *Ptilophora plumigera* in onze streken de enige soort met een zo extreem late vliegtijd: vanaf eind oktober tot

Fig. 1. *Ptilophora plumigera*, ♂, Terziet (Limburg), 2.xii.1993 (foto F. Cupedo en A.L.M. Rutten).

Fig. 2. *Ptilophora plumigera*, ♀, België, Teuven, ab ovum 30.x.1986 (foto F. Cupedo en A.L.M. Rutten).

in december, en bij wijze van uitzondering ook later, tot begin maart (Forster & Wohlfahrt, 1960; Rougeot & Viette, 1983). De vlinders komen veelal in de herfst na de eerste flinke nachtvorst uit. De Duitse namen "Frostspinner" (Eckstein, 1915) en "Ahornwald-Frostspinner" (Rougeot & Viette, 1983) zijn daarom goed gekozen.

De vlucht kan vanaf 17.30 uur tot na middernacht voortduren. De temperatuur blijkt daarbij een belangrijke factor te zijn, gezien onze eigen ervaringen en die van Seiler (1990). Laatstgenoemde ving bijvoorbeeld op 7 december 1989 tussen 21.00 en 23.00 uur te Remersdaal (België) slechts drie vlinders, bij temperaturen onder nul! Vanaf 22.30 uur steeg de temperatuur geleidelijk en telde hij tussen 23.00 en 01.30 uur vijftig exemplaren van *P. plumigera* en vijftig van *Poecilocampa populi* (Linnaeus) (Lasiocampidae).

Verspreiding

Het areaal van deze soort strekt zich uit van Zuid-Scandinavië tot het Iberisch schiereiland en van Zuid-Engeland tot aan de landen rond de Zwarte Zee (Rougeot & Viette, 1983). Wij bevinden ons aan de uiterste noordwestgrens van het verspreidingsgebied van *Ptilophora plumigera*.

Discussie

Het is niet ondenkbaar dat *Ptilophora plumi-*

gera zich in ons land heeft gevestigd, maar de waargenomen Nederlandse exemplaren kunnen ook zwervers uit België zijn geweest. Mogelijk is de soort ook in naburige bosgebieden, bijvoorbeeld in de Vijlenerbossen, aan te treffen. De zeer late vliegtijd zou de oorzaak kunnen zijn van de late ontdekking van *Ptilophora plumigera* in ons land. Veel vlinderwaarnemers zijn laat in het seizoen bij de vaak onaangename weersomstandigheden niet meer actief.

Dankwoord

Onze dank gaat uit naar de heren F. Cupedo (Geulle) en A.L.M. Rutten (Venray) voor het vervaardigen van de foto's.

Literatuur

- ECKSTEIN, K., 1915. *Die Schmetterlinge Deutschlands mit besonderer Berücksichtigung der Biologie 2: Die Schwärmer und Spinner*: 1-84. Lutz' Verlag, Stuttgart.
- FORSTER, W. & F.A. WOHLFAHRT, 1960. *Die Schmetterlinge Mitteleuropas 3: Spinner und Schwärmer (Bombyces und Sphinges)*: 1-239. Franck'sche Verlags-handlung, Stuttgart.
- KOCH, M., 1984. *Wir bestimmen Schmetterlinge*: 1-792. Neumann-Neudamm, Leipzig.
- ROUGEOT, P.C. & P. VIETTE, 1983. *Die Nachtfalter Europas und Nordafrikas 1. Schwärmer und Spinner*: 1-281. Bauer, Keltern.
- SEILER, R., 1990. Mededelingen. – *Bulletin Belgische Lepidopterologische Kring* 19(4): 73.
- SOUTH, R., 1972. *The Moths of the British Isles, Series 1*: 1-427. Warne, London.
- STAMM, K., 1981. *Prodromus der Lepidopteren-Fauna der Rheinlande und Westfalens*: 1-229. Selbstverlag, Solingen.

Geaccepteerd 7.ix.1994.